

Podle statistické ročenky MŠMT z roku 2021 máme ve školách něco málo přes 17 tisíc žáků, kteří mají poradnami přiznaný nárok na podpůrná opatření z důvodu kompenzace sociálního znevýhodnění. Odhady výzkumníků z Univerzity Palackého v Olomouci, kteří v roce 2015 ve spolupráci s Člověkem v tísní analyzovali data z dalších dostupných statistik a zdrojů, ovšem mluví o tom, že v systému by mohlo být až kolem 140 tisíc žáků se sociálním znevýhodněním a z toho až 35 tisíc žáků se zvýšeným zatížením.

Na tuto nesrovnalost mezi „výkonem“ poradenského systému a realitou školního prostředí upozornil Zbyněk Němec z Katedry speciální pedagogiky Pedagogické fakulty UK. Je to pravděpodobně jeden z příznaků dlouhotrvajícího problému, který nám opakovaně připomíná mezinárodní šetření PISA a to, že patříme mezi země, ve kterých školní vzdělávání udržuje hladinu sociálního znevýhodnění ve společnosti, aniž by mělo ambice tento stav měnit.

Ve strategických dokumentech školského resortu se přitom jedná o jeden z hlavních úkolů, o který bychom měli usilovat – snižovat nerovnosti ve vzdělávacím systému, a díky tomu umožňovat všem dětem využít vzdělávací příležitosti a překonat stín rodinného zázemí. Proč se nám to příliš nedaří? Těch důvodů bude několik a odrážejí problémy na různých úrovních vzdělávacího systému.

O jaké děti se jedná?

Podle dat Platformy pro sociální bydlení žilo v roce 2018 až 20 500 dětí v naprosto nevyhovujících podmínkách, ve stavu takzvané závažné bytové nouze, což v podstatě znamená, že tyto děti žily se svými rodinami na ubytovnách, v azylových domech nebo v bytech, kde leckdy není ani koupelna, či tekoucí voda. Nejde zdaleka jen o děti žijící ve vyloučených lokalitách, takové ubytovny, v nichž žijí školní děti, najdeme i v Praze.

Sociální znevýhodnění se ovšem na druhou stranu netýká pouze dětí, jejichž rodiny se potýkají s destabilizující chudobou a nevyhovujícím bydlením. Výsledky vzdělávání může ovlivnit i to, že vaším rodným jazykem není čeština, někdo z rodičů se potýká s duševním nebo jiným závažným onemocněním, rodiče se rozvádějí nebo je domácí prostředí jiným způsobem nestabilní. To vše na děti dopadá a může se pak projevit v jejich fungování ve škole nebo v nedostatečné domácí přípravě.

Sociální znevýhodnění a škola

Z výše uvedených dat je tedy zřejmé, že dnes stále velkou část dětí, které jsou sociálním znevýhodněním a jeho dopady ohrožené nebo přímo zatížené, přehlízíme. Diagnostika, která se provádí v pedagogicko-psychologických poradnách je pro potřebné rodiny často nedostupná. Ať už z důvodu přetížení poraden nebo jejich lokální nedostupnosti, pro některé rodiny může samotná návštěva poradny představovat bariéru.

Zdá se proto smysluplné, jak navrhuje zmíněný Zbyněk Němec v nově vytvořeném metodickém materiálu NPI ČR, aby se identifikace dětí ohrožených sociálním znevýhodněním přenesla z poraden přímo do škol. Metodika [Identifikace žáků se sociálním znevýhodněním v základní škole](#) nabízí učitelům jednoduchý, přehledný a funkční nástroj k základní orientaci, v jakých oblastech je třeba hledat možné projevy sociálního znevýhodnění, na co se soustředit a jakých signálů si všímat.

Přečtěte si analýzu [Kde začíná a končí sociální role školy?](#)

Pochopitelně není možné od učitelů očekávat, že budou zároveň schopni všechny bariéry ve vzdělávání dětí vlastními silami odstranit. Zde se otevírá prostor pro sociální práci ve škole a ve spolupráci mezi školou a rodinou. V této souvislosti se už řadu let diskutuje o potřebě sociálních pedagogů, eventuálně sociálních pracovníků ve školách. Obě tyto role mají své opodstatnění.

Sociální pracovník může škole pomoci s komunikací směrem k rodině, je možné vyslat jej v případě potřeby přímo do terénu, v jeho kompetenci je také case management, tj. propojení dalších služeb a aktérů, kteří mohou rodině pomoci dostat se z tíživé situace. Může zasáhnout i tam, kam ještě nedosahují kompetence OSPOD, který řeší až situace dětí ohrožených podle zákona.

Sociální pedagog na druhou stranu může vstoupit do podpory dětí přímo ve škole nebo nabídnout svou podporu samotným učitelům. Jeho role stejně jako u sociálního pracovníka může směřovat ke komunikaci s rodinou. Důležité je vždy vycházet z aktuálních potřeb dítěte, jeho rodiny a školy. Náplň práce sociálních pedagogů může být proto variabilní a neexistuje pro ni jednoduchý must.

V praxi se ukazuje, že školy, které měly možnost tuto pozici ve svém školním poradenském pracovišti mít, její přínos oceňují. Bohužel ne vždy má vedení školy o jejím uplatnění konkrétnější představu, což je pravděpodobně jedním z důvodů, proč jich v našich školách je stále tak málo. Druhým a snad ještě podstatnějším důvodem je samozřejmě neukotvenost této pozice v legislativě a z toho vyplývající nestabilní financování, které se stále opírá pouze o projektové výzvy.

Co potřebujeme

Již dnes se na řadě míst hledají způsoby, jak propojit školu a sociální práci, zatím ale není jasné, jakým způsobem tuto spolupráci uchopit systémově. Potřebujeme zmapovat aktuální situaci, dostupnost a limity současných nástrojů pro řešení sociálního znevýhodnění a snižování nerovností ve vzdělávání. Měli bychom se cíleně zaměřit na meziresortní dialog a vytvořit funkční platformu, která umožní zrevidovat současné postupy, aby se vytvořila strukturovaná provázanost jednotlivých kroků od vzdělávání dítěte ve škole až k jeho podpoře v rodině.

Měli bychom také popsat, kde začínají a končí kompetence a odpovědnosti jednotlivých resortů, definovat odpovědnosti, kompetence a roli školy a sociálních pracovníků při řešení problémů dětí ve škole. Abychom byli schopni nabídnout dostupnost nástrojů opravdu každé škole, je nutné, kromě systémového zajištění financování těchto opatření, zahrnout oblast sociální práce ve škole do kompetencí středního článku a definovat odpovědnosti a garanci této podpory v území.

A v neposlední řadě je třeba zaměřit se na podporu rodin a dětí již v předškolním věku. Je proto zcela klíčové, aby na základě meziresortní spolupráce – vzdělávací, sociální i zdravotní oblasti – byl vytvořen a státem garantován podpůrný systém včasné péče.

Text vyšel v [dubnovém vydání časopisu Řízení školy](#).

Autor článku:

Kateřina Lánská

Editorka, Analytička, EDUin.

Zdroj: <https://www.eduin.cz/clanky/socialni-pedagog-socialni-role-skoly/>